

מכירת חמץ

שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: (שמות יב, יט) מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: (שמות יג, יד)

המקור ל"מכירת חמץ"

איתא בתוספתא (פסחים ב, יב) ישראל וגוי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי זה מוכרו לנכרי ונותנו במתנה וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח, ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה.

מתנה ע"מ להחזיר

וכן נפסק להלכה (או"ח תמח, ג), חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג או אנוס. ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי שמחוץ לבית קודם הפסח, אף על פי שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט, אבל מתנה על מנת להחזיר לא מהני.

ועי' בביה"ל שדין זה הוא מהגהת מיימונית (שבת פ"ו), ותה"ד (סימן קכ) מביאו, ומשמע דאי לאו משום חומרא דחמץ מותר אפילו לכתחלה לנהוג כן. אבל צ"ע דלכתחלה אסור מדינא כיון דתלי מתנתו בתנאי, וכשלא יתקיים התנאי שלא יחזירו למפרע החמץ שלו, א"כ הרי הוא מכניס עצמו בספק באיסורא דאורייתא של לאו דבל יראה, ובפרט שאין התנאי תלוי בו אלא באחריני, ושמא פלוני לא יקיים התנאי. ובספר מחנה אפרים (מאכלות אסורות) כתב באמת שלכתחלה בודאי אסור לעשות כן מטעם הנ"ל, אבל לשון הפוסקים שתלו זה בחומרא דעלמא קשה. ואם נחזיק עוד בדעת האחרונים דמחמרי בזה אפילו בדיעבד, וכפשטות לשון המחבר ניחא דאפשר עיקר דינא דהגהת מיימונית הוא לענין דיעבד אם כפר נתקיים התנאי. אכן להניי אחרונים דכתבו דבדיעבד מותר לכו"ע וכל האי דינא אינו אלא לענין לכתחלה הדבר צ"ע. ואח"כ מצאתי בחידושי רע"א שמתמה כעין זה על המג"א, ומצדד דיוכל לומר הריני כאלו התקבלתי, והוי כאלו קיים התנאי.

הערמה

בספר מחצית השקל (או"ח סימן תמח) כתב ש"לבי אומר לי" דדוקא בימים הקדמונים שהיה דבר זה במכירת חמץ לגוי דרך מקרה, והיה המכירה בלב, בין אצל ישראל המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל עתה בעוונותינו הרבים שרבו עמי הארץ שגם בעיניהם הדבר רק מצות אנשים ומנהג אבותיהם בידיהם, כ"ש שאין דעת הגוי לקנות כלל.

הסכים דעתו לדעת המקום

ועי"ש שכתב דאולי יש לסמוך על מה שכתב הב"י (או"ח תלא) בשם הר"ן (פסחים א, א) דכיון דבלאו הכי אין החמץ ברשותו וכו', כוונתו למש"כ הר"ן לבאר מה זה ביטול חמץ, וכתב שבאמת הרי החמץ אינו ברשותו, משום דהוי אסור בהנאה, כדאיתא בגמ' שני דברים אינן ברשותו של

אדם ועשאה הכתוב כאילו הם ברשותו, וזה שהסכים דעתו לדעת המקום, שהרי ביטל את החמץ, אז לאינו עובר עליו. ומחצית השקל רצה לחדש שמה"ט יש להקל במכירת חמץ, שבאמת אין החמץ ברשותו, וכאן שמכרו גילה דעתו שלא ניחא ליה בהחמץ. ועי"ש שמציין למש"כ המג"א בשם משאת בנימין. וז"ל שו"ת משאת בנימין (סימן נט) ועוד נראה דגבי חמץ מיד כשיגיע זמן איסורו לאו דידיה הוא ולא ברשותיה הוא, ורחמנא דאוקי ברשותה לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, והאי כיון דמכר לנכרי קודם זמן איסורו גלי בדעתיה דלא ניחא ליה למהוי ליה זכותא בגויה, הלכך בקנין כל דהוא נפק מרשותו לרשות הנכרי. וכה"ג כתב הרב ב"י בשם הר"ן דדין ביטול מדין הפקר הוא, ובהפקר לא מהני הפקר בלב, גם לא מהני לישנא דליהוי כעפרא דארעא, ואעפ"כ בחמץ מהני היינו מטעם שכתבתי לעיל דכיון דגלי דעתיה דלא ניחא ליה למהוי זכותא בגויה סגי. ונראה שעל זה סמך בתרומת הדשן שהתיר ליתן במתנה עניני חמץ לנכרי המכירו, ואף על פי שבטוח הוא שיחזיר לו אחר הפסח.

ויש להעיר על הדמיון להר"ן, דשם הרי מבטלו ואומר "דליהוי כעפרא דארעא", שבאמת אינו רוצה בקיומו, אבל כאן הרי מוכרו לנכרי על דעת לקנות ממנו בחזרה, ורוצה בקיום החמץ הכדי שיוכל לחזור ולקנותו אחר הפסח.

ועי"ש דמסיק שכל זה אי קושטא קאמר ההוא גברא, אבל רחמנא לבא בעי אם לעקל אם לעקלקלות, כי יש לחוש הרבה לרמאות. וכבר הביא הב"י (או"ח סי' תמ"ח) דברי הירושלמי וז"ל הפקיר חמצו בי"ד לאחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור ריש לקיש אמר מותר, ר"י חייש להערמה, ור"ל לא חייש להערמה. וכתב הרא"ש דר"י דחייש לרמאות, כלומר שמא לא יפקרנו ויאמר הפקרתיו, וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ל. הרי לך בהדיא דחיישנן לרמאות בסתם בני אדם, וכ"ש בנדון זה דאיכא קצת הוכחה שמא הוא משקר בשביל הפסד מרובה. לכן הדבר צריך דרישה וחקירה מאוד כדי שיצא הדין דין אמת לאמתו.

כוונה בקנין דאורייתא

המחצית השקל רצה ליישב המנהג על פי דברי הנמו"י על המשנה (בבא מציעא י, א) דראה את המציאה ונפל עליו ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה קנה, דאמרינן הטעם גליא דעתיה דבנפילה ניחא ליה לקנות כו', וכתב הנמו"י דכיון דתקנת חכמים היא, שומעין לו באומר אי אפשר בתקנת חכמים כגון זו, משמע דהיכי דאיכא קנין מן התורה, קונה אף על גב דלא ניחא ליה לקנות. וכן כתב השטמ"ק, אלא שכתב שהרשב"א חולק, ואייתי ראיה מיבמות (נב, ב) מעודר בנכסי גר וסובר שהן שלו דלא קני, והכי קיימא לן (חז"מ ערה, כה), מכל מקום כבר יש יתד לתלות בו.

מכירת בהמתו לנכרי שיאכילנה חמץ בפסח

בספר בכור שור (פסחים כא, א) דן במה שנהגו למכור לעכו"ם קודם הפסח בהמתם, והבהמות אוכלים חמץ כל ימי הפסח, ואחר הפסח חוזר ולוקח אותם מהגוי.

וכתב שאע"פ שהמנהג למכור החמץ, אבל מימיו לא אשתמיט חד למכור גם הבהמות להאכילם חמץ, והיו הבהמות מתקלקלים מאד עד איזה שבועות אחר הפסח שחזרו לאיתנם. ועי"ש שרצה לחלק בין מכירת חמץ הנהוג למכירת הבהמות. דמעיקרא דדינא פירכא על מכירת חמץ הנהוג, הלא מוכחא מילתא דהערמה טובא, שזה הקונה לאו גברא דאורחיה מעולם לקנות כך, וזה אין

דרכו למכור כך, ועל הרוב הקונה הוא עני וקונה בכמה מאות חמץ כנהוג עתה שאין מוכרים בדבר מועט.

אלא כיון דהאיסור אינו אלא מדרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, וכל אחד מבטל חמצו בלב שלם כמ"ש הפוסקים, ולא נשאר כי אם איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם, הם אמרו והם אמרו להתיר מכירה זו כמו שכתב בתוספתא. ואע"ג דכתב שם הב"י בשם בה"ג שסיים התוספתא זו ובלבד שלא יערים, והב"ח כתב שם שהוא לשון התוספתא גופה, כבר התעורר הב"י על זה והקשה הא ודאי הערמה היא זו, ותירץ שלא ימכור על תנאי, פירוש שלא יאמר ביטול המכירה בפירוש, וכעין זה פירש גם הב"ח שלא יעשה באופן שישאר בפסח כח הישראל על החמץ ע"י חותם וכיוצא. אמנם כל זה להפקיע איסור דרבנן, ומחמת הדחק שיהיה הפסד גדול ורב כשיבערו כל חמצם והתירו למכור באופן הנ"ל, אבל להפקיע איסור דאורייתא דהיינו להאכיל בהמות ישראל חמץ בפסח לא מהני מכירה, שידוע שכוונתו רק להאכיל ולא להניח כך.

ומביא ראיה מלשון רש"י (שבת קלט, ב) אהא דאמרינן התם הערמה דרבנן היא, וז"ל הך הערמה לאו באיסור דאורייתא היא אלא באסורא דרבנן וכו', אלמא דאי דאורייתא לא הוה שרינן הערמה כלל.

וכבר תמהו עליו האחרונים שאם יש בעיא של הערמה לא יעזור הביטול, שהרי מה שמתכוון למכור אינו מבטל, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה, אלא שאע"פ שאין כוונתנו במכירתו אלא כדי שלא יעבור על בל יראה, וכוונתו לחזור ולקנותו אחר הפסח, אבל סוף כל סוף בינתים הוא מכר מכירה גמורה.

וז"ל שו"ת חת"ס (או"ח סימן קיג) אך גם אם ירצה למוכרה (הבהמה) לנכרי כדרך שמוכרים חמץ, לית לן בה, וכן נוהגין עתה בכל המדינות, והגאון בעל ספר תבואות שור בחידושו לפסחים כתב בזה דברים מתמיהים כאשר הארכתי במק"א.

חנוני שמוכר חמץ ש"נמכר" בפסח

האחרונים דנו במקרה שמכר חמצו אצל רב, והתברר שבפסח חזר ומכר חמץ שכבר מכר לגוי, האם נאמר שזה מגלה דעת שלא היה כאן מכירה כלל.

השדי חמד (מערכת חו"מ סימן ט, לה) מביא משו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רה) שאם היהודי יחנה מהחמץ שמכר, יתבטל המכר. וז"ל אלא דיש לדון דהרי בוודאי מכירת חמץ לגוי שנוהגין עכשיו למכור החמץ זה וודאי בכלל הביעור, ואם כן מחוייבין לכתחילה למכור החמץ קודם שיגיע שעת זמן איסורו כי היכא דלא למיטעי, וכיון שכבר מכר איך רשאי ליהנות ממנו, והרי בזה הוא מבטל המכירה.

ועי"ע שם שמביא סיפור באחד שמכר חמץ לגוי בחול המועד, מהחמץ שמכר לפני פסח לגוי. ואסור כל חמצו לאחר הפסח לכל ישראל. וכך הוכרז בכל בתי כנסיות שכל חמצו אסור לקנות, ומסביר משום ששלח יד במה שמכר לגוי, נתבטלה המכירה שלפני פסח, והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. ומבסס דבריו על דברי מהר"ם שי"ק.

וכן הביא שם (אות א) שרב אחד כתב לו שהיה ישראל מומר אחד שעסקו עם מכירת יי"ש, והיה לו עסק גדול בכמה היירות, ושלח השמש לבקש בשם הרב ש"יחתום" על שטר מכירת חמץ,

שהרב יוכל למכור חמצו. ובלא"ה יכריזו בבתי כנסת שחמץ שלו אסור לקנות. ותמה עליו השד"ח שמבואר שהמומר ימשיך למכור החמץ א"כ לא עזרו בזה כלום.

אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קמט) נשאל בדבר החנונים שמוכרים חמצם ע"י הרב כנהוג, והוא חשוד לעבור לסחור בחמץ בפסח, ונוטל כל מה שצריך למכור בפסח מאלו החמץ שמכר ע"י הרב.

והשיב הגרמ"פ זצ"ל שפשוט שאין זה בטול על המכירה, כי מצד תנאי המכירה להעכו"ם נכתב בשטר המכירה שמה שיטול יהיה כקונה אז מהעכו"ם, ויצטרך לנכות מהסך שחייב לו העכו"ם, וממילא אין כאן שום בטול על המכירה, ומה שלא לקח הוא של העכו"ם.

ובלא זה אין שייך לבטל קנין שכבר נעשה, ואינו שוב בעלים על זה, אלא או כקונה מחדש או כגוזל, שהוא ודאי עבר על כל יראה כיון שקנה בין למקח בין לגזל, אבל רק על מה שלקח בידו וקנה ולא על מה שנשאר.

גם בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן קצד) נשאל האם מותר לעשות שטר מכירה לחנוני שמוכר חמץ בפסח.

והשיב דלא רק שמותרין למכור חמצו, רק גם מחוייבין אנו לאפרושיה מאיסורא במה שאפשר, ובכגון זה לא שייך הכלל של אין אנו אחראין לרמאין "והלעיטהו לרשע וימות", רק מה שבידינו להפרישו מאיסורא, וגם שלא ימכור חמץ שעבר עליו הפסח, אנו מחוייבין לעשות.

מומר הנשוי לגויה

ע"ש שהביא דבר נפלא משו"ת דברי חיים (ח"ב סי' מ"ו) בישראל מומר ויש לו אשה נכרית, ודרכו בכל שנה למכור חמצו לאיש ישראל והישראל מוכר לנכרי, וכתב לאשתו מדרכו שמחמת שלא יבא לביתו קודם הפסח תמכור לישראל הנ"ל חמצו "לפנים", ואיש הישראל יכתוב שטר מכירה כנהוג בכל שנה כדי שלא יהיה לו אחר כך תלאות מזה. והשאלה מחמת שכתב שימכור רק "לפנים" הרי שלא רצה למכרו מכירה גמורה, והשיב הד"ח, לפי המבואר באחרונים, דרשאי ישראל למכור בע"פ חמצו של חברו, כי מסתמא ניחא ליה, וגם בנ"ד הרי מכר ישראל החמץ, ומה שכתב לאשתו שתמכור "לפנים", דעת המומר היה מחמת שידע שאחר החג יקנה בעצמו בחזרה חמצו, נראה לו כמכירה "לפנים", אבל מסתמא אם היה יודע המומר שמהצורך למכור מכירה גמורה... מסתמא מסכים למכירת ישראל חמצו לנכרי, וע"כ מותר החמץ. הרי לך, אף שמסתמא מומר הלזה עם אשתו הנכרית אוכלים ומוכרים חמץ בפסח, ואפ"ה מותר חמצם לאחר הפסח כשעשה שטר מכירה כנהוג, ואף שיש גם הריעותא שכתב רק למכור "לפנים".

כופין עד שיאמר רוצה אני

עוד כתב שבכה"ג יש גם הסברא שמצינו בגמ' (ב"ב מח, א) לענין גיטין, דכופין אותו לגרש משום דמצוה לשמוע דברי חכמים, וכהסברו ברמב"ם (גירושין ב, כ) וז"ל אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשות או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש כחו ואמר רוצה אני, כבר גירש לרצונו עכ"ל הרמב"ם.

הרי לך דאפילו לענין איסור אשת איש, דגט מעושה פסול מה"ת, ואפילו הכי באלו שכופין אותו לגרשה, אף שאמר קודם לכן ואחר כן, שאינו רוצה לגרשה מפני שהיא חביבה עליו, ואין לנו גילוי דעת יותר מזה, אפ"ה כשאמר בשעת גירושין רוצה אני מהני.

אם לא כשמסר מודעה בפני עדים מקודם לכן, ועי' בב"י (אהע"ז סי' קל"ד) בשם הרשב"ץ (ח"א סי' א), דבמודעה בעינן שימסור דבריו אל העדים, ושלא בפני עדים לא הוי מודעה, כדאיתא בב"ב (מ, א) מודעה בפני שנים. אף על פי שהלה מודה לו שמסר מודעה בפניו, ואפילו שאמר לאחרים שאינן ראויין לעדות מפני קורבה או פסול אחר אין זו מודעה. א"כ כל שכן בנ"ד כשמוכר החמץ מחמת אונסא דנפשיה, שאינו רוצה שיהיה לו תלאות לאחה"פ, ואונסא דנפשיה עדיף יותר מאונסא דאחרינא. וכן מבואר בתשב"ץ וז"ל משמע מהכא (ב"ב מז, ב) דכל דאניס מדנפשיה לא דמי לאונסא דאחרינא ולא מקרי אונסא כלל. אם כן מה איכפת לך אם בלבד אינו רוצה בהמכירה, כיון דאמר בשעת המכירה רוצה אני, מהני. וכיון דזביניה זביני, אין בכחו לבטל מכירתו בזה שמוכר אח"כ חמץ זה גם לאחרים בתוך הפסח. ובפרט שי"ל דאין רוצה כלל לבטל מכירתו מהשאר, כדי שלא יהיה לו תלאות מחמץ הנשאר, ואף שמחמת יצרו הרע אינו חושש אחר כך לאיסור בל יראה בזה שמוכר חמץ בפסח, אבל מחמץ הנשאר רוצה במכירה כדי שלא ייאסר.

הלעיטהו לרשע וימות

עוד כתב די"ל שאף מצוה איכא לאפרושיה מאיסורא במה דאפשר. והוא על פי מה שהעלה בספר טוטו"ד (ח"א סי' קע"ח), בסוגית הגמרא (דב"ק סט, א) גבי כרם רבעי היו מציינין אותו וכו', אמר רשב"ג בד"א בשביעית אבל בשאר שני "הלעיטהו לרשע וימות". והאריך הטוטו"ד וז"ל דהאי כללא לא שייך רק אם אף כשנעשה לו תקנה לעבירה אחת, סו"ס יעשה עדיין אחרת באותו דבר עצמו, איסור דגזילה, שייך הסברא דהלעיטהו לרשע וימות ואין אנו אחראין לרמאין, אבל כשאנו יכולין להצילו שלא יעשה עבירה כלל, אף כשהוא רשע וחוטא מכבר, שפיר אנו חייבין לעשות תקנה להצילו.

א"כ בנ"ד, אף שעושה איסור בזה שמוכר חמץ בפסח, אבל בחמץ הנשאר, בכדי שהוא בעצמו לא יוכשל באיסור דב"י. וגם שלא ייאסר החמץ בפסח ויוכשלו אחרים לאכלו לאחה"פ, צריכין לעשות תקנה למכור החמץ שלו לעכו"ם.

ממשיך החלוקת יעקב שאע"פ שיש רבנים גדולים המפקקים בזה, מובא בשדי חמד (חומ"צ סי' ט), זה רק למיגדר מילתא, ובמקומות החרדים לדבר ה' ונותנים אוזן קשבת לקול הרבנים, אבל לדאבון נפשנו בעתים הללו ובמקומותינו, שהפרוץ מרובה על העומד, אין המקום והזמן מוכשרים לעשות מיגדר מילתא כזה.

שיטת הגר"א

ידועה שהגר"א מאוד הקפיד לא למכור חמץ לגוי, וגם לא לקנות חמץ שנמכר. וז"ל המעשה רב (הלכות פסח קפ - קפא) שלא למכור שום דבר חמץ כי אם מכירה עולמית. אחר הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל, ומשמרים וי"ש ושכר של ישראל, כי המכירה גרוע ע"כ לא יקנה רק שיהא משל א"י, או הקמח של ישראל אם אינו לתותה וי"ש ושכר של ישראל לא ישתה עד שיעשה מחדש.

חמץ שעבר עליו הפסח

והיה מקום גדול לומר שאפילו אם נפקפק על עצם המכירה משום שיש כאן חשש איסור תורה של בל יראה ובל ימצא, אבל לענין האיסור ליהנות מחמץ שעבר עליו הפסח, משום שאין כאן אלא חשש איסור דרבנן. ומה"ט יש אנשים שאע"פ שמקפידים לא למכור חמץ גמור, אבל אין מקפידים לקנות דווקא חמץ שלא נמכר. ויש נוהגים שאם בעל החנות הוא יהודי שומר תורה ומצוות, אז סומכים על המכירה עכ"פ לענין חמץ שבר עליו הפסח, שאם הוא שומר תו"מ יש פחות חשש שלא התכוון ברצינות.

ועי' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן צה) שכתב שאין סברא להחמיר אחר הפסח שלא לאכול חמץ שמכר חנוני ישראל לנכרי במכירת חמץ כנהוג שמא לא היתה המכירה בלב גמור, משום שהוא דברים שבלב שאינם דברים. ואנן סהדי ליכא אף בפושעים וכ"ש בסתם בני אדם, דמה שיכולים לתקן שלא יעברו איסור הרי יש אדרבא חזקה דלא שביק היתרא ואכלי איסורא, כדאמר רבא בחולין (ד, א), ואף אם נימא שבזמן הזה ליכא חזקה, מ"מ אנן סהדי לא הוי, וממילא אף אם לא היה בלב גמור הוא דברים שבלב שאינו כלום לבטל המכירה.

האם מותר לקנות חמץ לפני פסח כדי למכרו

אצלינו בהר נוף יש חנות מכולת שהרב פעם אמר שבוודאי אפשר לסמוך עליו לענין בדיעבד לגבי האיסור של חמץ שעבר עליו הפסח, ושמתי לב שלפני פסח הוא קנה כמות גדולה של דייסות כדי למכרם ויהיה לו מה למכור אחרי פסח.

ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן מט) שדן בענין חנוני מוכר משקאות אם מותר לו איזה ימים קודם לפסח לקנות ולהכין הרבה משקאות חמוצים כשכר וכיו"ב כדי שיהיה לו מיד אחר הפסח, וטענתו בפיו דזה יותר בטוח לענין מכירה מה שמוכר בעצמו אצל הרב מלסמוך עצמו על מכירת בתי חרושת. השואל רצה לאסור על פי דברי התבו"ש שמכירת חמץ לא מהני דהוי הערמה טובא, אלא דכיון דמה"ת בביטול בעלמא סגי, וכ"א מבטל חמצו בלב שלם, ולא נשאר אלא איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם הם אמרו והם אמרו להתיר במכירה כזאת, וא"כ אנו באים לידי מש"כ בתשובת איגרא רמא (או"ח סי' ל"ט), דכל שמכין חמץ לפני הפסח ע"מ שיהא לו אחה"פ אינו מבטל בלב שלם, דאומדנא המוכחת בלב מבטלת מאמר פיו, ושוב אין לו רק מכירה בעלמא וזה לא מהני בדאורייתא כחידוש.

והשיב שאע"פ שחומרא זאת שלא מהני מכירת חמץ בפסח רק בצירוף דין ביטול, יצא מבית מדרשו של התבו"ש שהוא יחיד בדורו, מכ"מ גדולי הפוסקים לא עשו מעשה כדבריו. ומשמעות כל דברי רבותינו בספרתן דאין שני הדברים תלויים זב"ז, ועל עצם המכירה אנו סומכים. וכ"ה פשטות המג"א (תמח, ד) דלא צירף רק סברת שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאלו ברשותו חמב"פ וכו', וע"כ סגי בקנין כל דהו, ואי ס"ד כהתבו"ש הרי אין הדיון על דאורייתא דהא מה"ת בביטול בעלמא סגי. והסברא מחייבת כן דאם מבטל תחילה ואח"כ מוכר ה"ז גילוי דעת דחמץ זה לא היה בכלל ביטול כעפרא, דאיך מוכר מה שהפקיר תחילה והוא אינו שלו. ואם מכר ואח"כ ביטל א"כ הביטול מגרע כח המכירה דבזה מגלה דעתו דלא היתה מכירה בלב שלם, דא"כ איך מבטל ומפקיר מה שמכר כבר והוא ברשות אחרים.

אבל עי"ש שמסיק דעכ"פ בזה צודק השואל דדבר מגונה הוא למכור לכתחילה כדי שיהיה לו מיד אחה"פ. מ"מ באין עצה אחרת, וגם הוא מקום הפסידא, כדאים הם המתירים לסמוך עליהם.

הוצאה מרשות

כתב התרומת הדשן (סימן קכ) שמי שיש בידו עניני חמץ סמוך לפסח, וקשה עליו לבערם ורוצה לתתם לנכרי חוץ לבית במתנה גמורה. ואותו נכרי הישראל מכירו ויודע בו שלא יגע בהן כלל, אלא ישמרם לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנה לו. שרי כה"ג או לא. וכתב יראה דשרי, רק שיתנם לו במתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרם לו מכירה גמורה בדבר מועט.

מבואר בדבריו שדווקא חוץ לביתו מועיל המכירה, וכ"כ בשו"ע (או"ח תמח, ג) ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי שמחוץ לבית קודם הפסח וכו'. א"כ קשה על מה שנהוג במכירת חמץ שהחמץ נשאר בביתו של היהודי.

למה צריך להציאו מביתו

ולגבי עיקר הדין שצריך להוציאו מביתו, עלי' במשנ"ב (תמח ס"ק יב) שהעיר על זה וז"ל שמה שהצריכו הכא להוציא החמץ מרשותו אע"פ שמכרו כבר, והוא אצלו פקדון בעלמא ובלא אחריות, ובעלמא לא מצרכינן בכה"ג אלא מחיצה בעלמא. תי' הח"י שלא הצריכו הכא להוציא מרשותו אלא כדי שיקנה העכו"ם החמץ במשיכה, ואה"נ אם כבר הוציא העכו"ם החמץ וקנהו במשיכה לביתו או לסימטא כדין, מותר לו אח"כ להכניס החמץ לביתו של ישראל, ודי במחיצה עשרה בלבד.

אבל כמה אחרונים כתבו דהכא מגרע גרע כיון דעיקר החמץ יודע העכו"ם שהוא של ישראל ולא יגע בו, אע"פ שקנהו מחזי כחמצו של ישראל אם היה בביתו. וגם איכא למיחש שמא יבא לאכלו, דכיון דדידיה הוי מעיקרא לא בדיל מינה, ולסברא זו אפילו אם יחד לו בביתו זוית בפני עצמו או שעשה מחיצה עשרה נמי לא מהני.

וכתבו האחרונים דאם יש לו חמץ הרבה וא"א לו להוציאו מביתו, ימכור לו גם החדר, והוי כמו שמכר לו חוץ לביתו, וקנין החדר הוא בכסף עם שטר.

וצריך למסור לו המפתח מחדר שמונח בו החמץ כדי שיוכל לכנוס בשעה שירצה, וליטול את חמצו שנמכר או ניתן לו, או שעכ"פ יאמר לו הישראל בכל עת שתרצה תוכל ליקח המפתח מחדרך וליכנס בו ליטול את חמצך. ואיסור גמור הוא להניח שום חותם או מסגר על החדר או על החמץ כדי שלא יוכל הנכרי ליטול את החמץ, דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא, ואם עשה כן מתחלה בשעה שמכר אפילו בדיעבד אסור החמץ דלא סמכה דעתיה דעכו"ם. ומכ"מ אם בתחלה מכר כדין ואח"כ נתן מסגר על החדר או חותם על החמץ, אף שאסור לעשות כן מ"מ אין החמץ נאסר בשביל מה שעשה שלא כהוגן אחר המכירה.